

Rozka Štefanova

SONETI IN OKTOSTIHI LEOPOLDA STAFFA

Poljski novoromantični pesnik Leopold Staff, vrstnik našega poeta Otona Župančiča, pri nas ni neznan. Že več desetletij objavljajo slovenske revije prevode njegovih pesmi, večji izbor je izšel ob desetletnici njegove smrti leta 1967 in ob stoletnici njegovega rojstva, že prej pa v Krakarjevi antologiji Poljska lirika dvajsetega stoletja in nedavno v antologiji poljske medvojne lirike *Alarm*. Zdaj je pripravljen izbor iz celotne Staffove poezije za letošnjo zbirko *Lirika*. Iz te antologije so tu predstavljeni nekateri soneti in oktostihi, dve stalni pesniški obliki, značilni za bogato in raznovrstno Staffovo poezijo, ki obsega sedemnajst pesniških zbirk z ok. 1300 enotami (med temi je ok. 250 sonetov in ok. 170 oktostihov).

Kljub močni težnji po svobodnem verzu je bilo v poljski novi romantiki, imenovani tudi doba mlade Poljske, še vedno živo izročilo klasičnih vzorcev, kar se pri Staffu kaže v nagnjenju do stalnih pesniških oblik, posebno do soneta. Vendar sonet pri njem ni več strogo klasičen; ohranja sicer silabični trinajsterec, kakor se je v poljskih sonetih pod vplivom francoskega aleksandrizma udomačil poleg italijanskega enajsterca, novost pa je v povečanem številu in drugačni razporeditvi rim v kvartetih in v stalni tretji rimi v tercetih.

V prvi Staffovi pesniški zbirki *Sanje o moči* (1901) še prevladujejo melanholične simbolistične pesmi, značilne za začetno dekadenco obdobje poljske nove romantike, v zadnjem delu zbirke pa sledi ciklus vitalističnih sonetov, nastalih pod vplivom Nietzschejeve »volje do moči«. S temi soneti je Staff preusmeril poezijo mlade Poljske iz dekadencega pesimizma v dionizično veselje do življenja in tako utemeljil drugo obdobje poljske nove romantike.

A kmalu se je pokazalo, da je bila dionizična viharost v bistvu tuja Staffovemu pesniškemu temperamentu, namesto zanosnega opevanja divjih naravnih sil kot prispodob lastne moči se v pesmih pojavi lepota vsakdanjega življenja in preprostih človeških čustev. Pesnik se je zavedel svoje spremenljivosti, izvirajoče iz nenehnega iskanja, in to spoznanje izpovedal v sonetu *Jaz iz zbirke Cvetoča veja* (1908). Poslej prevladuje v njegovi liriki notranje ravnotežje, umirjenost in harmonija. V motivih iz mestnega življenja najde spricho »mestne žalosti« tolažbo v večno lepi naravi, tudi če sta njen simbol le zelenje na oknu in ptička v kletki, čar naravnega življenja in kmečkega dela pa upodobi v zbirki *Poljske stezice* (1919).

Mnogo bolj kot soneti se od klasičnega vzorca razlikujejo oktostihi, ki jih je Staff začel objavljati v svoji zreli dobi, v večjem številu prvič v zbirki *Labod in lira* (1914). Kot izraz njegove čiste osebnoizpovedne lirike se nadaljujejo v zbirki *S peresom* (1921), med njegovo religiozno liriko (*Šivankino uho*, 1927), kot tudi v tridesetih letih v prelomni, novi poetiki prilagojeni zbirki *Visoko drevje* (1932) vse

do povojnega časa, ko je poleg pesmi v svobodnem verzu še zmeraj ustvarjal rimane osemvrstičnice. V tem dolgem časovnem razponu so poleg redkih klasičnih enokitičnih oktostihov s štirimi zaporednimi rimami nastajale različne variante, najpogosteje sestavljene iz dveh štirivrstičnih kitic s prestopnimi rimami. Tudi verzi so različnih dolžin, namesto klasičnega enajsterca je največkrat trinajsterec, srečujemo pa tudi krajše verze ali kombinacije raznozložnih verzov. Kljub vsem odstopanjem od prvotne oblike oktostiha je takšno ime za Staffove osemvrstičnice upravičeno zaradi njihove aforistično zgoščene osebne izpovednosti ob motivih, kot so ontološka vprašanja, razmerje med naravo in civilizacijo, spomini na mladost in ljubezen, življenjski optimizem, zavest o minevanju, kljubovanje pritiskom resničnosti.

Leopold Staff

UBITO DREVO

Med vsemi sem drevesi v svojem gozdu vzljubil
najkrhkejše in najbolj žalostno, najtišje –
brezo, ki ni šumela v vihri in pogubi,
nema, čeprav lovil se vanjo vetra piš je.

Svojih dreves poznam najrahljeje šumenje,
le to edino mi skrivnosti ni odstrlo...
Zaman ga v bledih sanjah moje hrepenenje
ovija, da bi oživilo dušo umrlo.

Ni vstal vihar in grom, ki naj bi obudil jo...
Popadla me je jeza... Zgrabim jo za lase,
da bi iz nje iztrgal tožbo, vsaj strah zase...

Molčala je... Tedaj z močjo sem noro, divjo
polomil jo... Ubile moje so dlani jo...
Ni izšumela tajne... Vihre pa vršijo...

1901

OBČUTEK POLNOTE

Vse, kar je v meni plaho in ponižno, vdano,
zdrobil s pestjo sem trdo, divjo velikana,
ker obožujem čuda, vsej naravi dana,
viharjev moč oholo, noro, nebrzdano.

In razigral srce v utripanje sem hlastno,
razburkal dušo si ponosno, neuklonljivo
v moči visoko pesem, trdo, vsem umljivo,
v viharja in svobode pesem drzno, strastno.

Našel sem sebe v vihri neugnani, slepi,
v rjoenju groma, ki dno oceana orje,
in v bliskih, ki predirajo temo polnočno!

Zdaj sem enak brezmejni, prosti, divji stepi!
Zdaj sem močno razburkano, bučeče morje,
vršenje zvezdnih sem vrtincev vsemogočno!

1901

DAROVI

Mračni ponos izbrancev z znamenjem trpljenja,
preobčutljivi cvet, od sapic hirajoči,
predmet posmeha je žareči moji mōči,
kipeči v zlatem srcu sonca od življenja!

Sanje nesrečnega boga le v temo zrejo.
Novi bogovi sreče! Sina te pogube
vašim močem izročam, za slovo s poljubom!
Tudi bogovi starajo se in umrejo.

Usoda naj povrne vam, da v mojo stisko
stopili s sončnim smehom ste, da s teh obiskov
imam preprost, a dober, čvrst spominski dar:

da našel v sebi bučen smeh, prepoln norosti,
dobro srce in prešerno drznost sem mladosti,
da sem krepak in zagorelih lic barbar!

1903

OTROŠTVO

Skrivnost starih vodnjakov, ura iz ropotije
podstrešja, violina počenih strun, nema,
strohnela knjiga, kjer usahla cvetka drema –
to mi bilo v otroštvu gozd je čarovnije.

Zbiral sem stare zarjavele ključe. Bajka
mi šepetala je, da ključ je dar vseh dárov,
da vrata mi odpre v kraljestvo čarov,
in vstopim vanj – kot blede princ s slike Van Dycka.

Potem metulje sem lovil in projiciral
čudesa z magično svetilko na tapeto,
in dolgo, dolgo let sem poštno znamke zbiral.

Vse to bilo kot potovanje je, vabeče
na vse strani sveta in od prigrad napeto ...
Nesmiselne, a sladke sanje sreče ... sreče ...

1905

TVOJI ZLATI LASJE

Lasje so tvoji kot pri blisku svetla griva,
so kot trobent medenih godba z ženitnine,
kot je ob slavu žetvenem bogata njiva
in kot pripeka divje julijske vročine.

Lasje so tvoji jantar, ogenj in oliva,
jesenskega razkošja barvne dragotine,
med, ki nabira v panj čebela ga marljiva,
zlata opojnost vina, vseh gostij dobrine.

Lasje, podobni bakli vseh naslad goreči,
spokojni kakor morje in kot greh vabeči ...
Kako bi v gozdnem mraku v zlatu tem zablodil!

In po vrtincu čustev, nežnosti opoju
zakopal vanje usta, dušo bi prerodil,
ponosen kot vojak, ki šotor je osvojil!

1908

JAZ

Jaz – včeraj? Res ne pomnim. Prej? Še mar mi ni.
Poznam le danes in prihodnje zlate nade.
Umrli stokrat sem, kot mrle so livade,
in stokrat še umrem, kot gozd se obleti.

Z mest, kjer sem zunaj spal, ne gledajo stebri.
Kaj mojih včerajšnjih koles sledí bi rade?
Po svoje grem naprej. Naj jih kar sneg zapade.
Vsakemu »včeraj« hvala, vse mu odpustim.

Saj kaj pa sem? Klepsidra: noč me spet obrne;
šotor: vsak dan me zvije in že spet razvije;
vrsta ljudi: a vsak od mene se odvrne ...

Začenja pot v neznani, skriti se daljavi,
komaj od enega ločitev me odbije,
že nov obraz oko mi radostno pozdravi.

1908

MESTNA ŽALOST

S stisnjenim v prsih srcem, kot je to središče,
kjer v ozkih uličkah, a hrupnih kakor mlini,
duše brez sape hiše se, zvečer v temini
zrem žalost skozi okno, pusto kot dvorišče.

Pred mano rdeče strehe, dimniki v sivini,
ki vrže sončni jim zatón zlatá prgišče
pod nebom dimnatim ... Srce pa v dalji išče
sinjino, šume drevja in prostost v ravnini.

Kako težko verjameš v rosno poljsko travo
tu, kjer spominja te le vrabec na naravo
v svobodi, ko zadeva s krili ob žlebove;

a kako malo ti potrebno je za srečo;
da v sómraku greš razoglav pod zarjo rdečo
na zeleneče, tihe rečnih vod bregove.

1910

MALI LJUDJE I SIMBOL

Ljubim vas, mali ljudje, in revščino sivo
vaših izb, kjer spričo rojstva ali pogreba
ne odvrčate misli od groša in hleba,
ki pridno delo zanj vam je nepogrešljivo.

Nezavednost vam vtisnila znamenje živo
je v čelo, ki ne dviga do zvezd se in néba,
vam v življenju nobene lepote ni treba,
za njen čar imate dušo neobčutljivo.

Čeprav ste slepi in gluhi, kot se dozdeva,
za vse, kar nas vabi s sanjami sredi dneva
v daljavo čudežev, k naravi – materi,

imate tudi vi poezijo, le bedno,
hranite v duši hrepenenje nezavedno:
v oknu škatlico z ovsom, ptičko v gajbici.

1911

SLAMNATE BILKE

Le kaj je neki nas, v pomladnem prebogatem
vrtu z ljubeznijo ujete, ven zvabilo?
Naš park tedaj se ves je kopal v soncu zlatem,
ki v mraku mu sladkost je v ametist topilo.

Kako se vse je do vrnitve spremenilo!
Pozdravlja nas usahlo listje pod podplatom
in o bridkosti, revi toži petje, milo
ihteeče v golem drevju nad jesenskim blatom.

Zdaj proti vhodu se ozremo vzdihovaje.
Po poti s slamo otovorjen voz se maje,
odpelje in odstre praznino polj brez konca.

Samo na vejah, ki so obenj se otrle,
še nekaj bilk majavih slame je umrle
kakor ugasli, izguljeni žarki sonca.

1911

KROMPIRIŠČE

Pod nebom, ki z njega jesenski dež rosi,
zbirajo tožne vrane v jate se velike
in z vriščem nizko krožijo nad ženskami,
pri tem razpenjajo si črnih kril dežnike.

Delavke pa s potrpežljivim, težkim trdom,
odete v pisano volneno oblačilo,
z motiko pridno kljujejo v krompirja grudo,
razkrečene, z nogami uprte v mehko ilo.

V megli in vetru, do kosti premočene
razgrebajo, k tlom sklonjene, prst te zemlje
in izpod velikih stebel, korenin lesenih

gomolje zbirajo kot jajca izpod koke,
in mečejo jih v vedra in čebre globoke,
da ti grmé kot bobni za odhod jeseni.

1919

TVOJIH LEPOT MI, SVET ...

Tvojih lepot mi, svet, skaliti nič ne more!
Blagoslovljeno ljudstvo, ki me je rodilo.
Zagledan v poljsko cvetje sem in v zvezde, v zore,
in v mojih se očeh nebo je z zemljo zlilo.

Čprav si mi samo za malo ur usojen,
mi senca smrti vedre duše ne plaši.
Ni me bilo vso večnost, preden sem bil rojen,
a modrec me učil je, da sem umrljiv.

1914

VŠEČ MI JE HITRA LOKOMOTIVA ...

Všeč mi je hitra lokomotiva, a za njen svist
ne dal bi petja slavčjega,
ne za električno luč v noči kot ametist
skrivnostne svetlobe zvezdá.

Praktični vek je trezne vere božanstvo
posadil na prestol kot visokost.
A jaz, o svet, ko branim stare pesmi poslanstvo,
branim tvojo sveto mladost.

1914

KJE JE NEKDANJA...

Kje je nekdanja najina ljubezen?
Vse je minljivo, čas ubija vse.
Kot vinu je okus postal bolj rezen,
se nama spremenilo je srce.

Ah, kamen, ki stopinja ga tepta,
trava, ki se obleka je dotika,
veter, ki boža naju, šepeta –
vse delčke naju samih s tem izmika.

1921

DALEČ ODIDEM...

Daleč odidem, od daleč se vrnem –
kam se odpravim in vrnem od kod?
Vse bom pridobil, ko vse zavrnem,
prejemem neskončnost, izgubil sem kot.

Bol potolažim, solze otrnem,
s smehom pozdravim v izgnanstvo pot!
Daleč odidem, od daleč se vrnem:
kam se odpravim in vrnem od kod?

1927

PO DAVNI SLEDI

Kako sem se veselil, da ugledam znova
te ljube kraje, ki sem jih poznal pred leti,
polja in meje, griče, drevje, breg obrova,
ki še živé v spominu kot zakladi sveti.

Gledam: vse isto je, nič se ni spremenilo.
Odkod to razočaranje, ta čustva brez radosti.
Povej, srce mi moje, kaj se je zgodilo?
Kaj manjka? – Nič, le tvoje ni nikjer mladosti.

1932

RESNIČNOST

Nevere v čustvo me je sram –
oči mi z listjem rož zakriva.
Le to, česar ne vidiš sam,
obstaja kot resnica živa.

Minljiva sreča je kot dim,
megla prividov se razkraja.
Prava resničnost je, trdím,
le tisto, kar po vsem ostaja.

1932

QUAMDOQUE BONUS DORMITAT HOMERUS

Zdaj v tistih letih sem, ko se umira,
ko čas hiti s povečanim pospeškom,
in hrepenenje, ključ, ki ne odpira,
poslavlja sólo s sabo se z nasmeškom.

A upanje, sebi navkljub, ne mine.
Vsak dan neznano čudo me prevzema
in epopeja od bregov odrine,
čeprav Homer za kratek hip zadrema.

1954

POT

Umirajo, so in bodo umirali,
kakor živijo, bodo in so živeli.
Dolgo rastó, nastiljajo plasti
grobovi tistih, ki so delali, trpeli.

Mogočna to je pot in polna sile,
ogon, ves prepojen s krvjo prelito.
Na te grobove, plodne te gomile
sejmo žito, sejmo žito, sejmo žito.

1954

SPOKOJNE MISLI

Spokojne misli, vedro čelo
imam vsak dan in ko je svéto.
– A kaj počenjaš, ko okoli
zločin, krivico zreš preklete? –

Ko vse okrog je tema trda,
varljivost duš, srce nestalno,
od jeze pôjem, se smejim od srda.
Kako lahko. Kako težavno.

1954

VRNITEV

Kot rosa čista in brezkrajna je tišina,
ko majsko jutro se v predvečni sreči smeje,
nad rajskim čudenjem dreves neba širina
oblakom bežnim riše večno nove meje.

Je to resnica? Me privid tako prevzel je?
Pred večnostjo bilo je! Ne s tega planeta!
To niso polja, cvetje, ne oblaki, drevje:
le moja mlada leta! Moja mlada leta!

1958

Izbor in prevod Rozka Štefanova